

ПСИХОЛОГО-ОСВІТНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

УДК 37.018-057.87:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-4-24>

Ірина ЦАРЬОВА®

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри мовної підготовки

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

iryna.tsarova@dduvs.edu.ua

УНІФІКАЦІЯ ПОЛІЦІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розкрито зміст становлення поліцейської термінології. Зазначено, що генеза поліцейських термінів – це тривалий процес, який залежить від численних чинників, зокрема політичних реформ. Визначено, що характерною ознакою української поліцейської термінології є наявність значної кількості термінів з інших гуманітарних сфер, зокрема юриспруденції, військової справи, медицини. Наголошено на тому, що уніфікація поліцейської термінології – це процес стандартизації та гармонізації понять, що використовуються в поліцейській діяльності. Зауважено, що галузева поліцейська терміносистема містить вузькоспеціальні службові, юридичні, військові, медичні терміни. Акцентовано увагу на тому, що серед основних завдань уніфікації поліцейської термінології є систематизація понять. Переклад та адаптація поліцейських термінів є вагомим кроком для забезпечення ефективної комунікації між структурними одиницями поліції різних країн. Нормативно-правові документи регламентують використання поліцейських термінів, і це є не менш важливим етапом для уніфікації мови, якою користуються поліцейські та інші служби безпеки.

Ключові слова: поліція, поліцейська термінологія, стандартизація, термін, терміносистема, уніфікація, юриспруденція.

Постановка проблеми. Діяльність поліції – безперервний і динамічний процес: будь-які ситуації вимагають різних методів роботи, а зміни в суспільстві створюють необхідність застосовувати нові підходи. Поліцейська діяльність як наглядово-примусова діяльність з наведення порядку в громадських місцях – необхідний атрибут держави. На цю рису держави вказували і поліцейські XVII – XIX століть, і адміністративісти XX століття. Будь-яка держава, якщо вона серйозно виконує свій обов'язок з охорони громадського порядку, виступає як наглядово-примусова організація, зобов'язана через поліцейські органи виконавчої влади захищати суспільство загалом і кожного громадянина зокрема від хуліганів, грабіжників, гвалтівників та інших правопорушників [2, с. 19].

Генеза поліцейських термінів – це тривалий процес, що залежить від численних чинників, зокрема політичних реформ. Тому й специфічна професійна лексика сучасного поліцейського зазнала впливу багатьох сфер (військової, правничої, медичної тощо), адже зароджувалася в межах особливого напрямку державної діяльності, значно пізніше

відбулося виокремлення окремого органу, який послуговувався фаховою лексикою. Зважаючи на широкий спектр повноважень і обов'язків поліції, висновуємо, що мова, якою послуговується поліція, має специфічні особливості [4]. Дотичні до поліційної діяльності терміни зафіксовані у фахових термінологічних словниках різного ґатунку, але якщо поліційна діяльність пов'язана з цими сферами, то, відповідно, термінологічні системи є взаємопроникними.

Характерною ознакою української поліційної термінології є наявність значної кількості термінів з інших гуманітарних сфер, зокрема юриспруденції, військової справи, медицини. Це спричиняє виникнення парадигматичних відношень як таких, що виникають між словами й групами слів на основі спільності або протилежності їхніх значень (полісемія, синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімічні відношення тощо) [6, с. 98].

Незважаючи на значну кількість праць, які присвячені різним питанням становлення поліційної термінології, не втрачає актуальності низка проблем теоретичного характеру та практичної впорядкованості.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Історія розвитку поліційної термінології відображає еволюцію правоохоронної діяльності, зміну суспільно-політичних умов і вдосконалення правових систем. Ця термінологія має свої корені у давніх правових системах, де встановлювались перші поняття правопорядку та засоби підтримки безпеки. Враховуючи великий обсяг поліційного словника української мови, науковці вибирають об'єктом своїх термінологічних досліджень різні підсистеми: превентивну діяльність; досудову розслідувальну діяльність; охоронну діяльність у суді та пенітенціарних установах, Державної кримінально-виконавчої служби; охорону та контроль правопорядку; охорону державної і приватної власності; забезпечення реалізації державного законодавства; соціальну правоохоронну діяльність; координаційну діяльність у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного часу; домедичну допомогу й біометричну діяльність; міжнародну діяльність; міжгалузеві зв'язки та співпрацю. У кожній з них свій словниковий склад, структура, система внутрішніх і зовнішніх зв'язків, свої термінологічні проблеми.

Про «термінологічний стан» певної галузі, ступінь її опрацювання або «термінологічної проблемності» можна дізнатися з кількості публікацій та їх змісту. У сучасній україністиці проблеми термінології постійно перебувають у центрі уваги науковців. Цими проблемами займаються Комітет наукової термінології НАНУ, відділ термінології Інституту української мови НАНУ, багато лексикологів. Теоретичні дослідження представлені в працях Л. Полюги, І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Симоненко, О. Тараненка. Поліційну термінологію досліджують Т. Мінка, Ю. Римаренко, Л. Удовіченко, Д. Швець. Однак розрізненість методів і поглядів вивчення уніфікації поліційної термінології потребують окремої наукової розвідки.

Зупровадженням української мови в усі сфери життя перед ученими-термінознавцями постає завдання унормувати галузеві терміносистеми на власне національному ґрунті, укласти словники спеціальних одиниць окремих наук з урахуванням нових тенденцій і традицій термінотворення, сформулювати цілісну методику дослідження термінів.

Метою статті є дослідження спеціальних термінів і понять, які використовуються в поліційній діяльності, процедурних документах, а також у взаємодії поліції з громадськістю.

Виклад основного матеріалу. Уніфікація поліційної термінології – це процес стандартизації та гармонізації термінів і понять, що використовуються в поліційній діяльності. Цей процес важливий для досягнення єдиного підходу в роботі різних правоохоронних органів, а також для спрощення обміну інформацією між ними.

Галузева поліційна терміносистема містить *вужькоспеціальні службові терміни* (дрібне хуліга́нство, кіберполі́ція, однострі́й, операти́вно-розу́ско́ва дія́льність, патру́льна полі́ція, публі́чна безпе́ка й поря́док, слу́жба в полі́ції тощо), *юридичні терміни* (делікто́зда́тність, дові́реність, зако́н, по́зов, правочи́н, юриди́чна колі́зія тощо), *військові терміни* (боєприпа́си, бойові ді́ї, лі́нія фро́нту, мобіліза́ція, терито́рія льна

оборо́на тощо), **медичні терміни** (екстрена медична допомо́га, домедична допомо́га, не́рша невідкла́дна допомо́га, відкритий перело́м, зупі́нка се́рця тощо).

До основних завдань уніфікації поліцейної термінології належить систематизація понять – створення єдиної бази термінів, яка містить точні визначення кожного з них. Це необхідний крок для забезпечення точності, послідовності та ефективності роботи правоохоронних органів. Створення єдиної бази термінів забезпечило б зрозуміле і однозначне тлумачення ключових понять. Особливо це актуально для таких понять, як «надзвичайні обставини» та «надзвичайні ситуації», оскільки вони часто є предметом дискусій у наукових колах та на практиці. Досі немає єдиного підходу до визначення цих понять, що створює певні труднощі в їх розумінні та застосуванні на практиці. Одні науковці вважають, що до особливих умов належать різні явища природи та суспільного життя, які становлять підвищений рівень суспільної небезпеки [4]. Інші ж вбачають у понятті «надзвичайні ситуації» виключно природні або біологічні явища, виключаючи інші чинники, що можуть викликати загрози для суспільної безпеки. Така різниця в підходах зумовлена тим, що питання надзвичайних обставин має комплексний характер, який охоплює широкое коло соціальних, природних і технологічних аспектів. Для досягнення єдності в трактуванні цих понять потрібні подальші дослідження, що могли б врахувати всі особливості та різноманітність випадків, які можуть бути класифіковані як надзвичайні. Уніфікований підхід до цих термінів дав би змогу створити більш чіткі та ефективні стратегії реагування і керування надзвичайними ситуаціями, незалежно від їхньої природи. Це могло б значно підвищити ефективність роботи поліціантів і всіх інших служб, залучених до забезпечення безпеки та громадського порядку в кризових ситуаціях.

Переклад та адаптація поліцейних термінів є важливим етапом для забезпечення ефективної комунікації між структурними одиницями поліції різних країн. Це сприяє злагодженій роботі в межах міжнародних організацій. Але важливо враховувати певні юридичні розбіжності, оскільки в різних країнах терміни можуть мати відмінне значення. Зокрема, поняття «арешт» в одній країні може відрізнятися за юридичними умовами та процедурою від іншої. Тому важливо точно визначити еквіваленти термінів відповідно до законодавства обох країн. Безумовно, різні правоохоронні органи можуть виконувати специфічні функції, які не завжди мають аналоги в інших державах: у деяких країнах існує окрема поліція для боротьби з корупцією, тоді як в інших її обов'язки входять до загальних функцій поліції. Це необхідно враховувати під час перекладу та пошуку еквівалентів [1, с. 147], особливо коли такі терміни є багатокomпонентними терміносполуками (*знаряддя вчинення злочину; ієрархічність злочинної групи; інформаційна підсистема «Адміністративне правопорушення»; порушення правил адміністративного нагляду; проступок проти публічного порядку, вчинений умисно; профілактичний облік дітей* тощо). Вони складаються зі стрижневого та залежного або залежних (атрибутивних) компонентів, які виконують функцію конкретизації значення головного терміна (**ІМІТУВАННЯ обстановки злочину, спеціальне ЗВАННЯ поліції, територіальний ОРГАН поліції**) [5].

Створення уніфікованого глосарію поліцейних термінів для міжнародного використання може значно полегшити комунікацію, бо поліцейна термінологія містить культурні елементи (наприклад, у французькій поліції є специфічні терміни, що стосуються організаційних структур, які можуть не мати прямого еквівалента в інших країнах).

Глосарій поліцейної термінології повинен враховувати особливості мовної структури кожної мови та правову специфіку країни, щоб мінімізувати ризик неправильного тлумачення. Ефективний переклад потребує міждисциплінарної роботи. Лінгвісти можуть допомогти забезпечити точність у мовному аспекті, а юристи – надати правове розуміння термінів, щоб уникнути юридичних непорозумінь. Важливими для дослідження поліцейних термінів є лексикографічні здобутки у сфері юридичної термінології. У «Юридичному словнику-довіднику» за редакцією Ю. Шемшученка (1996 рік) [8] представлено головні

юридичні поняття, що стосуються правової системи й державного устрою України кінця ХХ століття, реалізації прав та обов'язків громадян, правового статусу підприємств, установ, організацій у зв'язку з новим національним законодавством, ухваленим після проголошення незалежності України.

Нормативно-правові документи регламентують використання поліцейських термінів, і це є не менш важливим етапом для уніфікації мови, якою користуються поліцейські та інші служби безпеки. Реформа Національної поліції України мала на меті кардинально змінити попередню модель правоохоронних органів, тобто репресивно-каральний орган, якому притаманні примусовий характер та дистанціювання від суспільства, змінити на демократичну, демілітаризовану, європейську структуру, діяльність якої здійснюватиметься в тісній співпраці та взаємодії з населенням, на засадах партнерства. Одним з важливих принципів діяльності поліції стала довіра населення як основний критерій оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Відповідно, сьогодні постала нова проблема – функціонування специфічної термінології в поліцейській сфері, а також кодифікації поліцейських термінів. Від рівня формування понятійно-категоріального апарату певної сфери діяльності залежить ефективність виконання поставлених перед фахівцями професійних обов'язків. Відсутність обґрунтованої системи професійних термінів перешкоджає об'єктивному розумінню службової ситуації, знижує рівень її сприйняття.

Усі дії кожного працівника поліції чітко регламентовані законодавством, яке за рівнем умовно можна поділити на такі групи: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори; 3) закони України; 4) підзаконні (відомчі) акти. Нормативно-правові акти перших груп розглядаються переважно спеціалістами різних галузей права, у зв'язку з регулюванням цих галузей (кримінального, кримінального процесуального, адміністративного права тощо), тоді як останні залишаються поза увагою (Законодавство про поліцію). Лише невелика кількість таких наказів, положень, інструкцій тощо (наприклад, Наказ МВС України «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» від 8 лютого 2019 року № 100, що детально розкриває порядок реєстрації заяви про скоєний злочин) відома не тільки вузькопрофільним спеціалістам, але й більш широкому колу осіб [5].

Створення та ухвалення загальних словників, довідників сприяє розумінню загальноприйнятих термінів, визначення яких важливі для точності та зрозумілості спілкування між поліцейськими та іншими службами. Наприклад, *«переслідування»*, *«затримання»*, *«підозрюваний»*. Довідники забезпечують поліцейських інформацією про процедурні аспекти діяльності, обов'язки та правила застосування тих чи тих термінів. Це допомагає уникати двозначності у виконанні службових завдань та гарантувати правильне використання термінів у звітності [7]. Нині поліція, як відомо, – це орган або ціла система органів державної влади, до обов'язків якої входять охорона громадського порядку, боротьба з правопорушеннями, зокрема злочинністю. Поліцейська діяльність – специфічна сфера функціонування мови, своєрідний плацдарм для розвитку галузевої термінології. Сучасна поліція у своїй діяльності, зокрема взаємозв'язках із суспільством, формує оновлену вузькопрофільну термінологію, фіксуючи нові реалії, виконуючи професійні обов'язки відповідно до викликів і реформування.

Професійна підготовка з акцентом на стандартизації мовлення допомагає поліцейським діяти більш злагоджено, підвищує ефективність комунікації між відділами і з громадянами, а також дає змогу уникати непорозумінь, що сприяє підвищенню загальної безпеки. Упровадження стандартів термінології також підвищує довіру громадян до поліції, адже більш зрозуміла і впевнена комунікація створює відчуття професіоналізму та компетентності.

Ефективна уніфікація поліцейської термінології полегшує спільні операції, зменшує ризик неправильного тлумачення наказів або інформації і підвищує прозорість та ефективність поліцейської діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Висновки. Отже, дослідження української поліційної термінології дає змогу відзначити її особливий характер, відмінний від загальної юридичної або військової термінології. Незважаючи на спільність деяких понять, специфічність поліційних термінів підкреслюється їхньою орієнтацією на специфічні службові завдання, пов'язані з протидією злочинності та підтримкою громадського порядку в умовах кризових ситуацій. Поліційна термінологія враховує потреби комунікації з іншими службами, такими як рятувальні чи військові, особливо в умовах надзвичайного або воєнного стану, що нині є актуальним для України. Це забезпечує злагодженість та швидкість реагування в умовах екстреної ситуації. Терміни, які використовуються в поліційній сфері, мають чітко визначену функційність, адже вони відображають специфіку завдань, зумовлених і потребами безпеки, і ситуацією в країні, що вимагає мобілізації різних оперативних служб. Поліціанти під час виконання своїх обов'язків спираються на юридичну, військову, технічну, медичну термінології.

Отримані результати сприятимуть дослідженням з поліційної термінології, допомагатимуть правильно застосовувати термінолексику поліціанта під час подальшого розвитку законодавства, а також під час опрацювання перспективних нормативно-правових актів у цій царині. Наведений матеріал і додаткові дослідження є перспективними у розгляді особливостей термінології поліції через призму мобільності населення, зокрема ненормативним використанням термінів у вирішенні організаційно-тактичних завдань. Багатоаспектність цієї проблематики зумовлює потребу проведення подальших наукових розвідок для формування цілісної поліційної мовної картини світу.

Список використаних джерел

1. Архипенко Л. Запозичення в парадигмі синонімічних відношень української фінансової терміносистеми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71. Т. 1. С. 147–152.
2. Лошицький М. Концептуальні підходи до діяльності поліції. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 1. С. 19–23.
3. Римаренко Ю. Поліція і поліційна діяльність у цивілізованому вимірі (замість переднього слова). *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. / відп. ред.: Ю. Римаренко, Я. Кондратьєв, В. Татій та ін. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2003. Т. 1 : Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології / упоряд. Ю. Римаренко та ін. 2003. С. 7–13.
4. Удовіченко Л. «Словник сучасного поліцейського» як інструмент професійної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1 (128). С. 413–420.
5. Удовіченко Л. Поліційна термінологія в системі фахової мови. *Український світ у наукових парадигмах* : зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. Сковороди. 2024. Вип. 11. С. 68–71.
6. Царьова І. Тексти нормативно-правових актів: лексичні особливості : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 148 с.
7. Царьова І. Юридичне документознавство : навчальний посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.
8. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. Шемшученка. Київ : Феміна, 1996. 696 с.

Надійшла до редакції 03.12.2024

References

1. Arkhyenko, L. (2024). Zapozychennia v paradyhmi synonimichnykh vidnoshen ukrainskoi finansovoi terminosystemy. [Borrowing in the paradigm of synonymous relations of the Ukrainian financial terminology]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Issue 71, vol. 1, pp. 147–152. [in Ukr.]
2. Loshytskyi, M. (2014). Kontseptualni pidkhody do diialnosti politsii. [Conceptual approaches to police activity]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. № 1, pp. 19–23. [in Ukr.]
3. Rymarenko, Yu. (2003). Politsiia i politsiina diialnist u tsyvilizovanomu vymiri (zamist perednoho slova). [Police and police activity in the civilized dimension (instead of the prefix)]. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia* : u 10 t. / vidp. red.: Yu. Rymarenko, Ya. Kondratiev, V. Tatsii ta in. Kyiv : Kontsern

“Vydavnychi Dim ‘In Yure’”. T. I : Teoretyko-metodolohichni ta kontseptualni zasady politseiskoho prava ta politseiskoi deontolohii / uporiad. Yu. Rymarenko ta in. P. 7–13. [in Ukr.]

4. Udovichenko, L. (2024). “Slovnnyk suchasnoho politseiskoho” yak instrument profesiinoi diialnosti. [“Dictionary of the Modern Police Officer” as a tool for professional activity]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1 (128), pp. 413–420. [in Ukr.]

5. Udovichenko, L. (2024). Politsiina terminolohiia v systemi fakhovoi movy [Police terminology in the system of professional language]. *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh* : zb. nauk. pr. Khark. nats. ped. un-tu imeni H. Skovorody. Issue 11, pp. 68–71. [in Ukr.]

6. Tsarova, I. (2022). Teksty normatyvno-pravovykh aktiv: leksychni osoblyvosti : monohrafiia. [Texts of legal acts: lexical features]. Dipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 148 p. [in Ukr.]

7. Tsarova, I. (2017). Yurydychne dokumentoznavstvo : navch. posib. [Legal documentary studies]. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 172 p. [in Ukr.]

8. Iurydychnyi slovnnyk-dovidnyk. (1996). [Legal dictionary and reference book]. Za red. Yu. S. Shemshuchenka. Kyiv: Femina, 696 p. [in Ukr.]

ABSTRACT

Iryna Tsarova. Unification of Police terminology.

The article reveals the content of the formation of police terminology. It is noted that the genesis of police terms is a long process which depends on numerous factors, including political reforms. It is determined that a characteristic feature of Ukrainian police terminology is the presence of a significant number of terms from other humanitarian fields, in particular, jurisprudence, military affairs, and medicine. It is emphasized that the unification of police terminology is a process of standardization and harmonization of concepts used in police activities. It is noted that the sectoral police terminology system contains highly specialized service, legal, military, and medical terms. The author emphasizes that one of the main tasks of unifying police terminology is to systematize concepts. The translation and adaptation of police terms is an important step to ensure effective communication between police units of different countries. Regulatory documents regulate the use of police terms, and this is an equally important step in unifying the language used by police officers and other security services. Despite the commonality of some concepts, the specificity of police terms is emphasized by their focus on specific service tasks related to combating crime and maintaining public order in crisis situations. Police terminology also takes into account the needs of communication with other services, such as rescue or military, especially in a state of emergency or martial law, which is currently relevant for Ukraine. This ensures coherence and speed of response in an emergency. The terms used in the police sphere have their own clearly defined function, as they reflect the specifics of the tasks caused by both security needs and the situation in the country, which requires the mobilization of various operational services.

Key words: police, police terminology, standardization, term, terminology system, unification, jurisprudence.